

Asmeninės Vilniaus akademinės bendruomenės narių knygos rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis*: jų tyrimo ir išlikimo galimybės skaitmeniniame amžiuje

Asta Krakytė

Vilniaus universiteto biblioteka

Pastaraisiais metais Lietuvos mokslininkai vis dažniau atkreipia dėmesį į šalyje stebimus kultūros pokyčius, išryškindami dabartinės lietuvių sociokultūrinės būsenos conceptualizavimo sunkumus ir kliūtis, susijusias su pavieniais bandymais tinkamai įvertinti susidariusią situaciją, vis dar aiškiai veikiamą nutolstančios sovietinės tikrovės faktorių. Pritariant Vytauto Rubavičiaus teiginiui, kad „Sovietinės okupacijos sąlygomis nacionaline vadinama kultūra [...] palaikė tautinį tapatumą, kurdama įvairius sugyvenimo su prievartiniu režimu bei ideologija „mechanizmus“, vidinio opoziciškumo kodus ir elgesio būdus“ ir, aprėpiant platesnius krašto sociokultūrinius reiškinius, verta pažymėti, kad šis tautinio tapatumo puoselėjimas ne tik „įtvirtino žmonių sąmonėje lietuvių kalbos ir literatūros išskirtinę svarbą“¹, bet ir išugdė tinkamą lietuviškų rašytinių kultūros paminklų vertės suvokimą. Natūralu, kad tokiomis sąlygomis didžiausias tyrėjų dėmesys buvo skiriamas pirmosioms lietuvių kalba išspausdintoms knygoms, seniesiems periodiniams leidiniams, lietuviškos spaudos draudimo laikotarpiui, t. y. objektams, leidusiems viešai kalbėti apie nacionalinės lietuvių kultūros reikšmingumą ir svarbą. Minėtinas šią istorijos atkarpą apibendrinantis veikalas *Lietuviškoji knyga*² ir lietuviškos spaudos draudimo panaikinimui atminti parengti leidiniai: *Lietuviškos spaudos draudimas*³ ir *Lietuviškieji kontrafakciniai leidiniai*⁴.

Tačiau Lietuvos valstybingumą atkūrus ir nacionalinės kultūros sunykimo grėsmei atslūgus, nebepakanka šio, tradiciškai suvokiamo, lietuvių kultūros savitumo: ryškėja mokslininkų susidomėjimas įvairesniais ir iki šiol mažiau tirtais sociokultūriniais aspektais, didėja susidomėjimas šalyje saugomu bendru Europos raštijos paveldu. Lietuviška raštija vis dažniau minima ir tiriama viso daugia-kalbio šalies spaudos paveldo kontekste⁵, todėl svarbu išanalizuoti Lietuvos ir kitų Europos valstybių kultūrinės sąsajas, išryškinti svarbiausius kultūrinių mainų kelius ir atskirus šio proceso aspektus (ypač tuos, kurie nebuvo parankūs marksistine ideologija besiremiantiems sovietinio laikotarpio Lietuvos

1 RUBAVIČIUS, Vytautas. *Autentiška kūryba „vakuume“ sąlygomis* [interaktyvus, žiūrėta 2007 09 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.osf.lt/lt/nutik/Rubavicius.htm>>.

2 *Lietuviškoji knyga*: istorijos metmenys. Vilnius: Vilspa, 1996. 226 p. Iliustr. ISBN 9986-14-062-5.

3 VĖBRA, Rimantas. *Lietuviškos spaudos draudimas 1864–1904 metais*: istorijos metmenys. Vilnius: Pradai, 1996. 276 p. ISBN 9986-776-09-0. Taip pat: *Lietuviškos spaudos draudimas...* Sudarytojos Aldona Bielinienė; Birutė Kulnytė; ir Rūta Subatnickienė. Vilnius, 2004. 380, [3] p. Iliustr., faks. ISBN 9955-415-39-8.

4 *Lietuviškieji kontrafakciniai leidiniai, 1865–1904 m.*: bibliografijos rodyklė. Sudarytoja Izabelė Černiauskiene. Vilnius, 2004. 264, [1] p. Faks. ISBN 9986-19-686-8.

5 *Senoji Lietuvos knyga XVI–XVIII a.*: parodos katalogas... Sudarytoja Alma Braziūnienė. Vilnius, 1997. 59 p. Iliustr., faks. ISBN 9986-861-17-9.

kultūros tyrėjams arba baugino tuometines valdžios institucijas „ydingais“ ir galimai marksistinės ideologijos neatitinkančiais rezultatais). Vienas iš įdomesnių tokio tyrimo objektų – knygų rinkiniai, XVI–XIX a. priklausę tam tikroms specifinėmis socialinėmis-kultūrinėmis krašto gyventojų grupėms, susijusioms su šalyje gyvavusiomis religinėmis bendruomenėmis, o ypač – su Romos katalikų Bažnyčia. Juolab kad gerai žinoma, jog Lietuvos ir kitų sovietinio bloko valstybių tyrėjų mokslo darbuose anuomet neretai buvo sąmoningai nutylimas arba perdėm kritiškai vertinamas Bažnyčios veikėjų, vienuolių ir su jomis susijusių socialinių darinių autoritetas, pasiekimų svarba Lietuvos kultūros raidai, tačiau neretai pamirštama, kad iškelus taip vadinamą „liaudies masių“ vaidmenį istorijos ir kultūros kūrimo procese, buvo aiškiai apribotos mokslininkų galimybės tinkamai įvertinti ne tik kai kurių asmenybių ir lokalių XVI–XIX a. krašto bendruomenių, bet ir joms priklausiusių to laikotarpio bibliotekų bei knygų rinkinių specifiką ir vertę. Būtent dėl šios priežasties šiandien tokie aktualūs naujaisi šios problemos tyrimai, skirti knygos kultūros raidai Lietuvoje⁶, asmeninėms bibliotekoms ir bibliofilinės veiklos pradininkams⁷, o taip pat – per pastarąjį dešimtmetį publikuoti geriausias tradicines bibliotekininkystės kryptis nurodantys Lietuvoje saugomų Europos raštijos paminklų sąvada ir katalogai⁸.

Nepaisant šios pozityvios tendencijos, daugelis krašto bibliotekose saugomų rašytinių paminklų klodų kol kas lieka nacionalinių knygotyros ir bibliotekininkystės mokslo tyrimų periferijoje. Tai pasakytina ir apie Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyriuje saugomus knygų rinkinius, o tarp jų – ir apie istorinę kolekciją *Bibliotheca Academiae Vilnensis*⁹, jei neminėtume šiems klausimams artimų, dar XX a. trečiajame dešimtmetyje publikuotų Michalo Eustachijaus Brenšteino¹⁰ (Brensztejn, 1874–1832) pastabų apie Vilniaus akademinės bendruomenės (t. y. visuomenės dalies arba grupės, dalyvavusios Vilniaus jėzuitų akademijos, arba universiteto studijų procese 1579–1832 m.)¹¹ donacijas universiteto bibliotekai ir žymaus knygotyrininko Levo Vladimirovo (1912–1999) tyrimų apie universiteto profesorių ir dėstytojų asmenines bibliotekas, paskelbtų sovietiniu laikotarpiu¹² (ypač – analizuojamai tematikai artimo L. Vladimirovo straipsnio „Lietuvos bibliofilija XVIII

6 BRAZIŪNIENĖ, Alma. Senoji Lietuvos knyga – kultūros europiškumo veidrodys. *Knygotyra*, 1998, t. 33, p. 14–23; ULČINAITĖ, Eugenija. Europos Humanistų knygos Lietuvoje (XVI–XVII a.). In VILNIAUS UNIVERSITETAS. *Bibliotekos metraštinis*. Vilnius, 2000, p. 41–57; NARBUTIENĖ, Daiva. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos lotyniškoji knyga XV–XVII a.* Vilnius, 2004. 245, [1] p. Iliustr., faks. ISBN 9955-475-83-8; JAKUBĖNAS, Regina. *Prasa Wielkiego Księstwa Litewskiego w II połowie XVIII wieku*. Kraków, 2005. 390, XXIII p. ISBN 83-89973-08-1; NARBUTAS, Sigitas. *Senosios Lietuvos raštija...* Kaunas, 2006. 118, [2] p. Iliustr., faks. ISBN 5-430-04553-5.

7 *Stanislovo Didžiulio asmeninė biblioteka*: katalogas... Parengė Nijolė Lietuvninkaitė. Kaunas, 2004. 271, [1] p., [10] iliustr. lap. Portr. ISBN 9955-09-790-6; PACEVIČIUS, Arvydas. *Vienuolių bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 metais*: dingęs knygos pasaulis. Vilnius, 2005. 311, [1] p. Iliustr., faks. ISBN 9955-601-79-5.

8 *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos...*: kontrolinis sąrašas. Parengė Marija Ivanovič. Vilnius, 1998. 247, [1] p. ISBN 9986-415-37-3; *XVII a. Lietuvos lotyniško knygų sąrašas...* Sudarė Daiva Narbutienė; ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 1998. 345, [1] p. Faks. ISBN 9986-513-52-9; *XV–XVI a. Lietuvos lotyniško knygų sąrašas...* Sudarė Daiva Narbutienė; ir Sigitas Narbutas. Vilnius, 2002. 238, [1] p. Faks. ISBN 9955-475-22-6; *Vilniaus universiteto bibliotekos paleoįpaai*: katalogas... Sudarė Nojus Feigelmanas; Irena Daugirdaitė; ir Petras Račius... Vilnius, 2003. lxxviii, 584 p. ISBN 9955-475-46-3; *XV–XVI amžių knygos Kauno bibliotekose...* Sudarė Sigitas Lūžys; Rita Urbaitytė; ir Irena Vitkauskienė... Vilnius, 2006. xxxiii, 437, [1] p. Faks. ISBN 9955-698-29-6.

9 Atliekant Vilniaus universiteto bibliotekos fondų patikrinimą 1971–1974 m., šioje kolekcijoje rasta 17740 tomų spaudinių (be konvoliutų). Žr.: VILNIAUS VALSTYBINIO UNIVERSITETO MOKSLINĖ BIBLIOTEKA. *Senų ir retų spaudinių fondų knyga*: [rankraštis]. Vilnius, 1972–1974. Sudarė E. Ulčinitė; et al. Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyriaus archyvas.

10 BRENSZTEJN, Michał. *Biblioteka uniwersytecka w Wilnie do roku 1832*. Wilno, 1925. 162 p., 2 iliustr. lap.

11 Šios sąvokos apibrėžtis plačiau pateikiama straipsnyje: KRAKYTĖ, Asta. Senojo Vilniaus universiteto akademinės bendruomenės skaitybos tyrimai: istoriografijos aspektai. *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 118–137.

12 VLADIMIROVAS, Levas. 400 metų kultūros, švietimo ir mokslo tarnyboje. In VLADIMIROVAS, Levas. *Apie knygas ir bibliotekas*: straipsnių rinkinys. Vilnius, 2002, p. 47–112.

amžiuje¹³). Tačiau pakitusi situacija, aktyvėjantys europinės integracijos procesai ir kaimyninėse valstybėse atliekami tokio pobūdžio tyrimai¹⁴ skatina kritiškai įvertinti ir papildyti iki Lietuvos valstybingumo atkūrimo publikuotus darbus ir išplėsti jų tyrinėjimus. Tai aktualu dar ir dėl to, kad iki šiol mažai kalbėta apie XVI–XIX a. Vilniaus akademinėje bendruomenėje ugdytos knygos kultūros sąsajas su Jėzaus Draugijos vertybių sistema, tikslais, teisiniais dokumentais, jos įkūrėjo šventojų Ignaco Lojolos (1491–1556) filosofinėmis idėjomis ir iškilų Jėzaus Draugijos mąstytojų raštais, nors minėtinas šios krypties Jono Borutos straipsnis „Knyga jėzuitų pašaukime“ ir Vytauto Griciaus – „Vilniaus akademijos biblioteka“¹⁵, o kai kurias spragas, susijusias su šios akademinės bendruomenės narių asmeninių bibliotekų fragmentais, išliejusiais į istorinį rinkinį *Bibliotheca Academiae Vilnensis*, užpildo 2004 m. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto iniciatyva parengtas biografijų žodynas *Lietuvos knygos veikėjai*¹⁶. Pozityvu ir nauja, kad šiame žodyne yra duomenų apie XVII–XIX a. Vilniaus akademinės bendruomenės narių asmenines bibliotekas (vertingos medžiagos pateikė Stasė Matulaitytė, Birutė Railienė, Irena Petrauskienė, Vidas Račius, kiti autoriai), tačiau dėl leidinio specifikos čia publikuotų biogramų autoriai daugeliu atvejų apsiribojo trumpu tokio tipo bibliotekų ir knygų rinkinių apibūdinimu, nesiekdami išsamiai atskleisti jų specifikos, funkcijų, tematikos, išryškinti sukaupitų leidinių vertės ir reikšmingumo; ne visos biogramos pagrįstos faktografinė medžiaga. Objektiviai ir nešališka pozicija, sėkmingais metodologiniais sprendimais išsiskiria naujaisi šios temos A. Braziūnienės, A. Pacevičiaus darbai¹⁷, bet jie kol kas neapima minėtame istoriniame rinkinyje sukoncentruotos asmeninių bibliotekų ir jų fragmentų visumos.

Šio straipsnio tikslas – iširti ir glaustai aptarti rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* esančių Vilniaus akademinės bendruomenės asmeninių bibliotekų fragmentų būklę, specifiką, tematiką, išaiškinti jų tyrimo, išsaugojimo ir sklaidos galimybes skaitmeninių komunikacijų įsitvirtinimo amžiuje. Tyrimą atlikti paskatino latvių knygotyriminko Viesturo Zandero (Viesturs Zanders) samprotavimai apie XIX–XX a. asmeninių knygų rinkinių reikšmę ir vietą Latvijos raštijos paminklų visumoje¹⁸, Lenkijoje publikuoti XIX a. pirmosios pusės asmeninių bibliotekų tyrimai¹⁹, o taip pat – 2006 m. spalio 17–18 d. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje organizuota tarptautinė mokslinė konferen-

13 VLADIMIROVAS, Levas. Lietuvos bibliofilija XVIII amžiuje. In VLADIMIROVAS, Levas. *Apie knygas ir bibliotekas*. straipsnių rinkinys. Vilnius, 2002, p. 177–178.

14 PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ, Maria. *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII–XVIII wieku...* Wrocław, 1996. 193 p. + 1 žml. lap. ISBN 83-229-1337-0; IMAŃSKA, Iwona. *Toruńskie aukcje książek w XVIII wieku...* Toruń, 2007. 142 p. Faks., lent. ISBN 978-83-231-2068-1.

15 GRICIUS, Vytautas. Vilniaus akademijos biblioteka. In *Vilnius universiteto bibliotekos metraštis*, 2004. [Vilnius], 2005, p. 147–156.

16 *Lietuvos knygos veikėjai* [Elektroninis išteklius]. The workers of the Lithuanian book: biografijų žodynas. Sudarytojas Osvaldas Janonis; et al. Vilnius, 2004. 1 elektron. opt. diskas (CD-ROM). + 1 jd. lap.

17 BRAZIŪNIENĖ, Alma. *Bibliotheca Sapiebana* Vilniaus universitete. In VILNIAUS UNIVERSITETAS. *Bibliotekos metraštis... 1995*. Redakcinė komisija: A. Braziūnienė (ats. red.); et al. Vilnius, 1995, p. 48–54; PACEVIČIUS, Arvydas. Lietuvos fondo senųjų knygų ženklai Nacionalinėje bibliotekoje: nuo Petro Skargos iki Kristupo Stanislovo Lopacinskio. *Tarp knygų*, 1999, Nr. 11, p. 24–27. Taip pat: PACEVIČIUS, Arvydas. Ar Petras Skarga ir Merkelis Giedraitis buvo (knygos) bičiuliai? *Knygų aidai*, 1999, Nr. 3, p. 45–47; PACEVIČIUS, Arvydas. Lietuvos knygos kultūra ir paleotipų proveniencijos... In *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*. Vilnius, 2003, p. XVII–XXXII.

18 ZANDERS, Viesturs. Asmeninės bibliotekos XIX–XX amžiaus Latvijos bibliotekų istorijos kontekste. *Knygotyra*, 2002, t. 38, p. 95–102.

19 KOWKIEL, Lilia. *Prywatne księgozbiory na Grodzieńszczyźnie w pierwszej połowie XIX wieku*. Kraków, 2005. 221 p., [1] p., 14 ilustr. lap., 1 sulankst. žml. lap.

cija „Rašytinis paveldas mokslinėse bibliotekose: sklaidos tradicijos ir naujovės“. Straipsnis parengtas pagal šioje konferencijoje skaitytą pranešimą, naudojant bendruosius mokslinius, empirinius ir specialiuosius knygotyros metodus. Pagrindiniu tyrimo šaltiniu pasirinkus knygų rinkinį *Bibliotheca Academiae Vilnensis*, atsiribota nuo teorinių šios problemos aspektų, susijusių su probleminiais sąvokų „asmeninė biblioteka“, „knygų rinkinys“, „kolekcija“ apibrėžimais. Ir nors iš esmės pritariama Lietuvos knygotyrininkų teikiamoms rekomendacijoms²⁰, pateikiamoms enciklopediniame žodyne *Knygotyra*²¹, remiantis praktiškumo sumetimais, šiame straipsnyje visos trys sąvokos vartojamos ekvivalentiškai (jų turinio sinonimika, slypinčią pradinę lotynišką formą [*collectio* – rinkinys] išvelgia ir praktikai, ir bibliotekininkystės, ir knygotyros teoretikai, pavyzdžiui, Olga Iljina 2006 m. šias idėjas išsakiusi „Knygotyroje“ publikuotame teorinio pobūdžio straipsnyje „Asmeninė, personalinė, privačioji?“²²).

Daugelis autorių, tyrusių istorinį rinkinį *Bibliotheca Academiae Vilnensis*, apibūdina jį kaip gana savarankišką kolekciją, pradėjusią formuotis XVI a. iš senojo Vilniaus universiteto, arba, tiksliau – Vilniaus jėzuitų akademijos pagrindinės bibliotekos ir šiai įstaigai priklausiusių smulkesnių padalinių knygų. Pažymima, kad didžioji rinkinio dalis, carinės Rusijos imperijos administracijai universitetą uždarius, po 1832 m. buvo išskirstyta Vilniaus Medicinos–chirurgijos akademijai (veikusiai iki 1842 m.), dalį universiteto funkcijų perėmusiai Katalikų dvasinei akademijai (veikusiai iki 1844 m.) ir observatorijai, o taip pat – Maskvos, Sankt Peterburgo, Charkovo, Kijevo mokymo įstaigų bibliotekoms²³ ir sugrąžinta į Lietuvą tik tai šeštajame XX a. dešimtmetyje tuometinio bibliotekos direktoriaus L. Vladimirovo (1912–1999) pastangomis²⁴. Taigi ilgai rinkinys buvo išsklaidytas po valstybines Rusijos bibliotekas ir beveik nepasiekiamas juo besidomintiems tyrėjams.

Šiuo metu, apibūdinant Vilniaus universiteto bibliotekos fondus, nevengiama pabrėžti, kad tai yra viena iš vertingiausių dalių, mat jo pagrindą sudaro Lenkijos karaliaus ir Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Žygimanto Augusto (1520–1572), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kanclerio Leono Sapiegos (1557–1633) ir trijų jo sūnų, Vilniaus vyskupų Valerijono Protasevičiaus (Walerian Protasewicz, apie 1505–1579), Eustachijaus Valavičiaus (Eustachius Wollowicz, 1572–1630) ir kitų Lietuvos didikų donacijos²⁵. Pažymėtina, kad kol kas daugiausiai tirti kaip tik šie – seniausi rinkinio fragmentai²⁶, o XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje jį papildė Vilniaus universiteto profesorių, dėstytojų, studentų arba glaudžiai su šia bendruomene susijusių to meto visuomenės ir bažnyčios veikėjų asmeniniai knygų rinkiniai, jų liekanos ir atskiri leidiniai vis dar lieka mokslinių tyrimų periferijoje. Iki pat XX a. pabaigos tikrai retkarčiais buvo minimi M. E. Brenšteino sukaupti duomenys, netirta, kokia dabartinė

20 KAUNAS, Domas. Asmeninė biblioteka; Kolekcija; Rinkinys. In *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997. p. 27–28, 200–201, 315. Pasirašyta: D. K.

21 *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius, 1997. 413 p.

22 ILJINA, Olga. Asmeninė, personalinė, privačioji? *Knygotyra*, 2006, t. 46, p. 138–154.

23 VLADIMIROVAS, Levas. *Apie knygas ir bibliotekas*: straipsnių rinkinys. Sudarytojos Genovaitė Raguotienė; ir Audronė Glosienė. Vilnius, 2002, p. 89.

24 ZABULIS, Henrikas. Tėvynė gali juo didžiuotis. In *Bibliotekininkystei reikia pašaukimo ir meilės...*: atsiminimai apie Levą Vladimirovą. Sudarytoja Audronė Glosienė. Vilnius, 2005, p. 58–69.

25 *Historical collections of the Vilnius University Library...*: [kompaktinė plokštelė]. Vilnius, 1998; *Vilniaus universiteto biblioteka 2005 metais*. Sudarė Elona Malaiškienė; ir Audronė Matijošienė. Vilnius, 2006. 114 p. Portr., iliustr., diagr.

26 BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kelios pastabos dėl Žygimanto Augusto knygų Vilniaus universiteto bibliotekoje. *Knygotyra*, 1997, [t.] 33, p. 181–186; Taip pat: BRAZIŪNIENĖ, Alma. Jono Karolio Chodkevičiaus bibliotekos pėdsakais. *Informacijos mokslai* [interaktyvus], Vilnius, 2002, [t.] 20, [žiūrėta 2007 09 10]. Priciga per internetą: <http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/20/tomas20.html>.

į istorinį rinkinį *Bibliotheca Academiae Vilmensis* XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje patekusių Vilniaus universiteto profesorių knygų donacijų ir asmeninių bibliotekų būklė ir apimtis. Tikrai pastaraisiais metais tikslinta, kiek knygų yra likę iš didžiausių tuo metu į biblioteką patekusių knygų rinkinių²⁷: profesoriaus ir universiteto rektoriaus Jono Sniadeckio (Jan Śniadecki, 1756–1830) donacijų, pasak istorikų, 1808 m. paaukojusio bibliotekai 222 tomus (taip pat daugiau kaip 100 medicinos, chemijos, botanikos, minerologijos, fizikos veikalų); teologo ir filosofo Dovydo Pilchovskio (Dawid Pilchowski, 1735–1803); kultūros mecenato, Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio; Vilniaus universiteto rektoriaus Jono Juragos Giedraičio (Jan Juraha Giedroyc, 1697–1757); Johano Henricho Abichto (1762–1816). Tačiau mažai analizuota jų teminė struktūra, įsigijimo aplinkybės, marginalijos.

Nors naujausiuose knygotyros ir bibliotekininkystės mokslo leidiniuose yra paskelbta duomenų apie kai kuriuos Vilniaus universiteto profesorius, pavyzdžiui, apie teologą ir filosofą Angelą Daugirdą (Anioł Dowgird, 1776–1835), testamentu užrašiusį knygas Katalikų dvasinei akademijai; Vilniaus jėzuitų kolegijos rektorių ir Lietuvos jėzuitų provincijolą Vladislovą Aleksandrą Dauką (Ladisław Alexander Dauxa, 1677–1747); medicinos profesorių Vincentą Anuprą Herberskį (Wincenty Onufry Genergoriusz Herberski, 1783–1826), padovanojusį bibliotekai daugiau kaip 2000 knygų; astronomą ir matematiką Joną Sniadeckį (Jan Śniadecki, 1756–1830); chemiką ir mediką Andrių Sniadeckį (Jędrzej Śniadecki, 1768–1838); medicinos profesorių Augustą Ludwiką Bekiu (August Ludwik Bécu, 1768–1824); Vilniuje dirbusį vokiečių pedagogą, universiteto taikomosios matematikos profesorių Karlą Kristianą Langsdorfą (Karl Christian Langsdorff, 1757–1834) ir jo 1000 tomų biblioteką, universiteto nupirktą 1806 m.²⁸, tačiau maža duomenų apie šių bibliotekų likimus ir dabartinę būklę, o kai kurių teiginių formuluotės akivaizdžiai perdėm abstrakčios ir menkai praturtina šią problemą. Pavyzdžiui, minėtame biografijų žodyne pateikta duomenų apie Vilniaus akademijos profesorius, spaustuvės prefektą Aleksandrą Kirkorą (Aleksander Kirkor, 1701–1742), astronomijos profesorius Martyną Počobutą (Marcin Poczobut Odlianicki, 1728–1810) ir Tomą Žebrauską (Tomasz Żebrowski, 1714–1758), tačiau asmeniniams jų knygų rinkiniams neskirta nė vienos eilutės, kaip galbūt negausiems ar mažiau reikšmingiems, lyginant su jų profesine ir moksline veikla.

Iš tų Vilniaus akademinės bendruomenės narių, kurie galėtų būti įdomūs, tiriant XVI–XIX a. knygos kultūros ir asmeninių bibliotekų istoriją Lietuvoje, bet liko neįtraukti į enciklopedinį žodyną *Lietuvos knygos veikėjai*, minėtini: medicinos profesorius Steponas Laurynas Bisijus (Stephanus Bisius, Bisi, Bizio, 1724–1790); teologas ir filosofas Dovydas Pilchovskis (Dawid Pilchowski, 1735–1803); universiteto rektorius Jonas Juraga Giedraitis ir kt. Panaši situacija ir nacionalinės svarbos informaciniuose leidiniuose, pvz., naujausioje *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*, išeinančioje nuo 2001 m., taip pat nerandame kai kurių svarbių bendruomenės narių vardų, nepaisant to, kad jie išties svarbūs šalies kultūros raidai (be to, iki XXI a. pradžios jie jau funkcionavo kitų informacinio pobūdžio leidinių turinyje, pvz. *Lietuvių enciklopedijoje* (Boston, 1953–1985), Lenkijos mokslų akademijos ir istorijos instituto leidžiamame *Lenkų biografiniame žodyne* (*Polski słownik biograficzny*. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1935), kituose informaciniuose leidiniuose. Nors šiai situacijai pateisinti galima rasti svarių priežasčių, tai toleruodami nepastebimai galime prarasti vertingą nacionalinės kultūrinės atminties dalį, juolab kad knygose likę ankstesnių amžių nuosavybės ir skaitybos ženklai – nepatvarūs: nemažai jų jau sunaikinta

27 Plačiau apie tai – M. E. Brenšteino darbuose. Žr.: 9 nuor.

28 Apytikslūs skaičius ir patį bendriausią šių knygų rinkinių apibūdinimą pateikė autorių kolektyvas jau minėtame *Knygos veikėjų žodyne*. Žr.: 15 nuor.

atsitiktinai arba per neatsargumą, pertvarkant fondą XIX a., o taip pat – atliekant istorinio rinkinio konservavimo darbus XX–XXI a. (vien per 1990–2006 m. iš rinkinio *Bibliotheca Academiae Vilnensis* konservavimui ir restauravimui buvo pateikta beveik 40 leidinių, ir visais šiais atvejais buvo taikyti intervenciniai konservavimo metodai). Dėl šios priežasties, darbo specifikos ir sunkios leidinių būklės, nepaisant modernių technologijų, per šį laikotarpį daugiau kaip 30 procentų konservuotų leidinių buvo įrišti naujai²⁹, šio proceso metu rizikuojant prarasti ne tik dalį jų autentiškumo, bet ir tam tikrą (tegul ir nežymų) informacijos kiekį apie buvusius savininkus, skaitytojus ir knygos cirkuliaciją tam tikros epochos socialinėje plotmėje.

Tikėtina, kad šią situaciją visiškai pakeistų nuoseklus skaitmeninių technologijų taikymas bibliotekoje, juolab kad joms Vilniaus universiteto bibliotekoje skiriama daug dėmesio³⁰. Atsivėlgiant į šių technologijų teikiamas kokybiškai naujas galimybes, tikėtina, kad ir Vilniaus universiteto, ir kitose Lietuvos bibliotekose galima būtų ne tik išsaugoti tikslus duomenis apie čia saugomų raštijos paminklų dabartinę būklę (o taip pat – ir apie nuosavybės ženklus ir marginalijas), bet ir sumažinti šiuo metu pastebimus prieigos prie jų apribojimus, pagerinti jų tyrimo ir sklaidos sąlygas. Pavyzdžiui, sukūrus minėtos kolekcijos skaitmeninių vaizdų katalogą, vertingi duomenys galėtų būti prieinami visai (ir Lietuvos, ir užsienio) mokslo bendruomenei, ir ne tik palengvintų asmeninių bibliotekų problemomis besidominčių knygotyriminkų darbą, bet vertingus duomenis apsaugotų nuo sparčių nykimo procesų. Beje, dėl nepakankamo finansavimo ir techninio aprūpinimo biblioteka šias technologijas kol kas gali taikyti ribotai, taigi šiuo metu planingai ir nuosekliai skaitmeninami tik senieji lietuviški periodiniai leidiniai, pirmiausiai – itin populiarus ir XXI a. gausiai skaitomo Petro Vileišio (1851–1926) leisto dienraščio „Vilniaus žinios“ (1904–1910 m.) komplektai, vertingiausi kritinės būklės rankraščiai ir Grafikos kabinete saugomi meno darbai³¹, taigi, kitų vertingų, tačiau gausesnės apimties fondų išsaugojimas ir sklaida vis dar lieka susijusi su įprasta, tradicine bibliotekininkų darbo sfera.

Nuo bibliotekininkų atsakomybės ir kompetencijos priklauso šių leidinių apsauga ir priežiūra, o taip pat – moderniais metodais organizuojamo mokslinio tyrimo galimybės, priklausančios nuo informacijos apie šiuos leidinius kokybės ir kiekio tradiciniame abėcėliniame ir elektroniniame bibliotekos kataloge (minėtina, kad šiuo metu bibliotekoje vartojamo abėcėlinio katalogo pagrindas buvo sukurtas pokario metais, taigi kai kurie duomenys čia gana fragmentiški ir netikslūs). Be to, daugiau dėmesio knygų ženklų ir marginalijų tyrimams pradėta skirti tik aštuntajame XX a. dešimtmetyje, rengiant spaudai pirmuosius čia saugomų Europos raštijos paminklų katalogus, o ši procesą papildanti, ribotos prieigos proveniencijų kartoteka, skirta fiksuoti preliminariems šioje bibliotekoje saugomų XVI–XIX a. spaudinių nuosavybės duomenims, buvo pradėta kurti tik apie 1990 m., taigi ji – nepilna ir asmeninių Vilniaus akademinės bendruomenės narių bibliotekų problemomis besidominčiam tyrėjui taip pat negali suteikti tikslios informacijos.

Tiriant asmeninių bibliotekų likimus, kur kas palankesnę situaciją galėtų sukurti spausdintas šio rinkinio katalogas, tačiau jam reikalinga medžiaga kol kas nesukaupta, t. y. nuo 2007 m.

29 *Bendroji restauravimo knyga*: [rankraštis]. Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrius. 1971–2007 m. Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyriaus archyvas.

30 KLINGAITĖ, Nijolė. *Cataloging of the 15th–18th century prints in Vilnius University Library* [interaktyvus, žiūrėta 2007 09 10]. The University Library of Eötvös Loránd University, [Budapeštas]. Prieiga per internetą: <http://www.konyvtar.elte.hu/hirek/rendezvenyek/2004/digit_konf/nk_ea.htm>.

31 *Vilniaus universiteto biblioteka 2006 metais*. Sudarė Elona Malaiškienė; ir Elona Varnauskienė. Vilnius, [2007], p. 21.

rengiamas tikrai LDK didikų Sapiegų giminės sukaupto knygų rinkinio, vadinamo *Bibliotheca Sapiehana* katalogas, apimantis tikrai nedidelę dalį *Bibliotheca Academiae Vilnensis* saugomų leidinių³². Be to, bibliotekoje saugomi raštijos paminklai iki XX a. pabaigos net keletą kartų buvo pertvarkomi ir perskirstomi, vadinasi, rinkiniui *Bibliotheca Academiae Vilnensis* priklausiusių leidinių galima tikėtis rasti ir kituose Retų spaudinių skyriaus fonduose. Dėl šios priežasties jų bibliografinių aprašų yra įtraukta ir į jau publikuotus atskirų kolekcijų ir rinkinių katalogus, pavyzdžiui, keliolika leidinių, priklausiusių Vilniaus jėzuitų kolegijos ir akademijos bibliotekoms, jėzuitų noviciatui. Asmeninių Vilniaus akademinės bendruomenės narių knygų randame peržiūrėję Lietuvos inkunabulų katalogą³³. Šiek tiek skiriasi katalogo *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai* (Vilnius, 2003) rengėjų koncepcija, bet ir čia galima rasti tai pačiai lokaliai akademinei bendruomenei priklausiusių knygų savininkų vardų (LDK didikų Chodkevičių pavardė čia nurodyta 3 kartus, J. Juragos – 4 ir t. t.)³⁴. Taip pat minėtinas Vido Račiaus sudarytas elzevirų katalogas³⁵. Tarp 411 šiame kataloge aprašytų leidinių net 25 yra iš aptariamo istorinio rinkinio *Bibliotheca Academiae Vilnensis* (iš šios leidyklos knygų turėjusių Vilniaus akademinės bendruomenės narių minėtini Vilniaus akademijos rektoriai V. Daukša, J. Juraga).

Kur kas daugiau galimybių teikia modernus elektroninis bibliotekos katalogas, pradėtas kurti 1993 m.³⁶, juolab kad 2003 m., įdiegus naują programinę įrangą, buvo pradėtas čia saugomo kultūros paveldo elektroninio katalogo kūrimas (dabar jį sudaro beveik 3 tūkstančiai bibliografinių aprašų, priskirtinų bendroms XVI–XIX a. Europos raštijos vertybėms)³⁷. Pirmieji aprašai, nurodantys kolekcijai *Bibliotheca Academiae Vilnensis* priklausančius spaudinius, į šį katalogą įtraukti 2005 m., o atliekant detalią paiešką pagal reikšminius žodžius, 2006 m. spalio mėnesį, aptikta kiek daugiau nei 1470 tokių įrašų (2007 m. rudenį jų skaičius pasiekė 1600 vienetų)³⁸. Atliekant paiešką elektroniniame Vilniaus universiteto bibliotekos kataloge pagal tam tikrus su Vilniaus akademinė bendruomene susijusius asmenvardžius, gauti kur kas kuklesni rezultatai: rasta vos devyniolika D. Pilchovskio, dešimt – A. Daugirdo, trys – A. L. Bekiu knygos, po vieną – J. Juragos Giedraičio ir M. Počobuto knyga. Taigi šie rezultatai parodo ne daugiau kaip dešimt procentų rinkinio sudėties, tačiau taip (dėl bibliotekoje naudojamos programinės įrangos ypatumų) pasirinkus „Unimarko“ formatą, vis tik galima gauti įdomios faktinės medžiagos. Ir vis dėlto net ir išsamus standartinis bibliografinis aprašas negali perteikti smulkių ir dažnai vien akylam knygotyriminkui reikšmingų detalių apie konkretaus knygos ženklą formą ir su juo susijusias pastabas. Dėl šių aplinkybių, tiriant XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje Vilniaus akademinė bendruomenei priklausiusias knygas, tradicinis empirinis duomenų kaupimo būdas vis dar išlieka svarbus. Antra vertus, aprėpti beveik 18 000 saugojimo vienetų apimančią *Bibliotheca Academiae Vilnensis* visumą ir visus šiam rinkiniui priklausančius spaudinius peržiūrėti *de visu* gana sudėtinga, todėl tradicinės empirinės paieškos procesą galima derinti su elektroninio katalogo teikiamomis galimybėmis. Be to, Vilniaus akademinė bendruomenei priklausiusias knygas tiriant bi-

32 Apie šį ir kitus Vilniaus universiteto bibliotekos leidybos planus daugiau duomenų galima rasti metinėse bibliotekos darbo ataskaitose. Žr.: 32 nuor.

33 *Lietuvos inkunabulai*. Sudarė Nojus Feigelmanas. Vilnius, 1975. 492 p., 8 iliustr. lap.

34 Žr.: 8 nuor.

35 *Vilniaus universiteto bibliotekos elzevirai*: katalogas. Sudarė Vidas Račius. Vilnius: Mokslas, 1994. 118 p.

36 KLINGAITĖ, Nijolė. *Cataloging of the 15th–18th century prints in Vilnius University Library...*

37 Iš pokalbio su VU bibliotekos kultūros ir mokslo departamento vedėja N. Klingaitė. 2006 m. spalio 10 d. Autorės archyvas.

38 Žr.: *Vilniaus universiteto bibliotekos katalogas* [interaktyvus, žiūrėta 2007 09 10]. Priciga per internetą: <<http://lanka.vu.lt/>>.

bliografiniu, tipografiniu, specialiaisiais knygotyros metodais, grupuojant šiai problemai reikšmingą medžiagą, atsižvelgiant į knygotyros mokslininkų pateikiamas rekomendacijas, didžiausias dėmesys skirtinas kokybinei duomenų analizei (Lietuvoje šio metodo svarbą bibliotekų istorinių rinkinių tyrimui atskleidė L. Vladimirovas³⁹), nes, kaip rodo ilgametė knygotyrininkų patirtis, tokiu būdu gaunami duomenys apie biblioteką dažnai būna kur kas objektyvesni už medžiagą, gautą vien kiekybiniais tyrimo metodais.

Tačiau kad ir kokie metodai būtų naudojami šiam tyrimui, siekiant apibūdinti surastas Vilniaus akademijos bendruomenės narių knygas teminiu požiūriu, kol dar nėra pilno rinkinio katalogo, daugelis teiginių gali būti tik hipotetinio pobūdžio. Rengiantis nuosekliai apibūdinti Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomas ir iki XXI a. išlikusias XVIII–XIX a. Vilniaus akademinės bendruomenės narių knygas teminiu požiūriu, galima tikėtis, kad didelę jų dalį sudarys profesinė mokslinė ir mokojoji literatūra, atitinkanti jų veiklos sritį, juolab kad būtent tokias formuluotes pateikia anksčiau šią problemą tyrę autoriai. Tačiau empirinis tyrimas rodo, kad tokių, su profesinės veiklos sritimi susijusių spaudinių skaičius kiekvienu atveju gana skirtingas, todėl vargu ar įmanoma rasti kokį nors bendrą rodiklį, galintį šį faktą išreikšti logiška skaičių seka, nes tai sietina ne tik su atskiro individo poreikiais, siekais, skaitymo interesais ir gebėjimais, bet ir su atskiro knygos rinkinio, kaip individualaus kultūros reiškinių, istorija. Tačiau atrodo visai suprantama, kad tarp knygų, bibliotekai atitekusių iš D. Pilchovskio knygų rinkinio, dėmesį pirmiausiai patraukia pamokslų rinkiniai, retorikos ir poezijos veikalai; tarp K. K. Langsdorfo nuosavybės įrašais pažymėtų knygų – matematikos, astronomijos, geologijos veikalai; tarp A. Daugirdo knygų – logikos ir filosofijos traktatai, pavyzdžiui, Viursburgo (Würzburg) universiteto logikos, metafizikos ir filosofijos profesoriaus Materno Reusso (tikr. Jonas Petrus Christian, 1751–1798) *Bendroji ir analitinė logika*⁴⁰, atitekusi bibliotekai A. Daugirdo testamentine valia, pažymėta provenienciniu įrašu: *Z testamentu kanonika Dowgirda...*

Ši tendencija ypač akivaizdi, kai iš vienos ar kitos donacijos yra žinomos vos kelios ar keliolika knygų. Taigi natūralu ir dėsninga, kai anonimiškai išleistų žymaus vokiečių matematiko Christiano Peschecko (1676–1747) *Trumpu ir paprastu metodu pateiktų matematikos pradmenų*⁴¹ antraštinio lapo apatiniame laukelyje aptinkame profesoriaus T. Žebrausko nuosavybės įrašą: *Ex libris P. Thomae Zebrowski...* Panašių faktų galima tikėtis *de visu* peržiūrėjus šiame rinkinyje aptinkamus medicinos, chemijos, farmacijos, farmakologijos ir jiems artimų mokslų darbus (dalis šios tematikos spaudinių galėjo patekti į kitą – universitete saugomos Vilniaus Medicinos draugijos bibliotekos fondą), tačiau ir čia galima rasti ankstesnį teiginį patvirtinančių faktų. Iš nedaugelio žinomų S. Bisijui priklausiusių knygų, pažymėtų nuosavybės įrašu: *Ex libris... Stephani Bisij*, minėtini gana puošniai įrišti du prancūzų erudito Josepho-Aignano Sigaud de La Fondo (1730–1810) veikalo *Teorinės ir eksperimentinės fizikos pagrindai*⁴² tomiai su raudonai dažytais bloko kraštais, traukti ruda marmuro rašto minkšta oda ir nugarėlėje įspausta auksinta augalų rašto ornamentika, taip pat jam priklausiusi žymaus matematiko Pierre'o Ango (1640–1694) *Optika*⁴³, o tarp kito žymaus Vilniaus universiteto mediko V. A. Herberskio kny-

39 VLADIMIROVAS, Levas. Iš vienos senos bibliotekos istorijos. In VLADIMIROVAS, Levas. *Apie knygas ir bibliotekas*: straipsnių rinkinys... Sudarytojos Genovaitė Raguotienė; ir Audronė Glosienė... Vilnius, 2002, p. 215–220.

40 REUSS, Maternus. *Logica universalis et analytica facultatis Cognoscendi purae...* Virceburgi, 1789.

41 PESCHECK, Christian. *Elementa matheseos in novam et facilem methodum digesta...* Vratislaviae, 1756.

42 SIGAUD DE LA FOND. *Éléments de physique théorique et expérimentale...* Vol. 1–2. Paris, 1777.

43 ANGO, Pierre. *L'optique divisée en trois livres...* Paris, 1782.

gų – du oda įrišti kapitalinio veikalo *Europos augalų ir labiausiai paplitusių iš Azijos, Afrikos bei Amerikos kilusių augalų istorijos*⁴⁴ tomai, parengti žymaus šveicarų gamtininko ir anatomo, suregistravusio kone visą XVI a. florą ir padėjusio pamatus binominalinei Gasparo Bauhino (1560–1624) klasifikacijai, su paties savininko rankraštinėmis pastabomis. Iš D. Pilchovskiui priklausiusių knygų minėtinos žymaus pamokslininko, literato ir Antikos autorių vertėjo Charles de la Rue (Carolus Ruæus, 1643–1725) *Keturios himnų knygos*⁴⁵, anonimiškai išleistas Laurentio de Cellières (g. 1630) traktatas *Eiliavimo menas, tai yra Kaip graikščiau kurti eiles*⁴⁶ ir itin populiarus, daugelio vertimų sulaukęs žymaus prancūzų erudito, Paryžiaus universiteto profesorius ir rektoriaus Charleso Rollino (1661–1741) veikalas *Apie tai, kaip mokytis ir mokytis grožinės literatūros*⁴⁷ ir vokiečių filosofo Alexandero Gottliebo Baumgarteno (1714–1762) *Estetika* (Utrechtas, 1750)⁴⁸.

Tačiau kalbant apie tiesiogiai savo turiniu su pagrindine akademinės bendruomenės narių veiklos sritimi susijusias knygas, daugelis teiginių gali būti tik hipotetinio lygio. Pagal šiuo metu prieinamus duomenis galima teigti, kad istoriniame rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* išlikusių ir analizuojamai bendruomenei priklausiusių atskirų asmenų proveniencijomis pažymėtų spaudinių visumoje (sietinų su kasdienine profesine ir moksline veikla) knygų kiekis svyruoja nuo 5–10 iki 70–80 procentų, todėl negalima pateikti bendro vardiklio (jis turėtų būti patikslinamas kaskart, sukauptus duomenų apie kiekvieno Vilniaus universiteto profesoriaus ar absolvento biblioteką). Šią medžiagą apdorojus, galima bandyti nustatyti objektyvią bendrą tokio turinio knygų procentinę išraišką (šis metodas gali būti naudingas, analizuojant aptariamo rinkinio vertę, jo vietą ir prasmę viso Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomo kultūros paveldo kontekste, tiriant Jėzaus draugijos idėjinės programos įtaką bibliotekos kiekybinei ir kokybinei struktūrai, akademinės bendruomenės ir knygos santykį, skaitymo gebėjimų ir įgūdžių lygį, skaitymo interesus, bendruomenės narių tarpusavio ryšius, atskirų istorinių asmenybių biografijos detales ir asmenybės ypatybes).

Taip pat svarbu pažymėti, kad be atskirų, savininkų profesinius interesus ir veiklos pobūdį atitinkančių veikalų, išryškėja keletas papildomų tematinų grupių, kurias aptinkame kone tarp visų savininkų knygų. Pirmiausia, tai – įvairių šalių istorijos, geografijos veikalai ir kelionių vadovai su išsamiais istorinių ir meno paminklų aprašymais. Čia pirmiausia reikėtų paminėti itin populiarių ir daugelio leidimų sulaukusį leidžiamą prancūzų rašytojo, teisininko ir istoriko Léono Ménardo (1706–1767) veikalą *Nimo miesto ir jo apylinkių senienų istorija*⁴⁹, kur pateiktas iliustruotas šio miesto, garsėjančio romėnų arena, Dianos šventykla ir kitais istoriniais objektais, aprašymas. Taip pat ne mažiau puošnus istoriko Mariano Vasi (XVIII a. pab.–XIX a. pradžia) *Kelionės vadovas po senąją ir naująją Romą, arba Išsamus istorinių ir to meto žymiausių Romos ir jos apylinkių tapybos, skulptūros ir architektūros paminklų aprašymas*⁵⁰. Tai – V. A. Herberskio knygos, pažymėtos specialiu antspaudu. Įdomu, kad tarp jo knygų, saugomų rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* yra dar viena, vėlesnė šio veikalo versija, išleista prancūzų

44 BAUHIN, Gaspar. *Histoire des plantes de l'Europe, et des plus usitées qui viennent d'Asie, d'Afrique et d'Amerique...* T. 1–2. Lyon, 1762.

45 LA RUE, Charles de. *Carminum libri quatuor*. Venetiis, [1677].

46 CELLIERES, Laurentio de. *Ars metrica, id est, Ars condendorum eleganter versuum...* Viennae Austriae, 1736.

47 ROLLIN, Charles. *De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres...* T. 4. Amsterdam, 1745.

48 BAUMGARTEN, Alexander Gottlieb. *Aesthetica...* Traiecti cis Viadrum, 1750.

49 MENARD, Léon. *Histoire des antiquités de la ville des Nimes et de ses environs...* Nimes, 1819.

50 VASI, Mariano. *Itinerario istruttivo de Roma antica et moderna, ovvero Descrizione generale dei monumenti antichi e moderni e delle opere le piu insigni di pittura, scultura, e d'architettura...* Roma, 1818.

kalba, antrašte: *Mokomasis kelionės vadovas iš Romos į Neapolį, arba Bendras senųjų ir dabartinių paminklų ir žymiausių šio miesto ir jo apylinkių tapybos, skulptūros ir architektūros darbų aprašymas*⁵¹. Galima spėti, kad tokiu būdu, tai yra skaitydamas šias knygas ir lygindamas abu tekstus italų ir prancūzų kalbomis, V. A. Herberskis tobulino savo užsienio kalbų žinias. Arba, galbūt čia pasireiškė jo smalsumas ir pažinimo troškimas.

Beje, galima teigti, kad šitos ypatybės buvo būdingos ir kitiems Vilniaus akademinės bendruomenės nariams (Italijos, Prancūzijos, Olandijos istorijos veikalų rasta tarp A. L. Bekiu, D. Pilchovskio knygų), be to, akivaizdu, kad greta profesinių interesų jie aktyviai domėjosi menu ar architektūra. Kaip vieną tipiškiausių šio teiginio iliustracijų galima minėti V. A. Herberskio dovanotoms knygos būdingu antspaudu pažymėtą anonimiškai išleistą vaizduojamojo meno pradžiamokslį, arba pradedančiojo tapytojo parankinę knygelę *Tapybos akvarele menas... Kartu su piešimo ant stiklo ir pieštukais nurodymais... su detaliais nurodymais, kaip paruošti dažus*⁵². To paties profesoriaus knygų rinkinyje šalia šios knygelės būta pasaulio dailės teorijos ir istorijos veikalų, dailės parodų katalogų, vadovų po Europos dailės muziejus. Minėtinas gidas po Paryžiaus karališkąjį meno muziejų *Šiuolaikinių menininkų tapybos, skulptūros, architektūros ir grafikos darbų, eksponuojamų Karališkajame menu muziejuje, komentarai* (Paryžius, 1822)⁵³; Liuksemburgo karališkojo muziejaus naujos ekspozicijos, skirtos to meto dailininkams, pristatymas *Moderniosios Prancūzijos mokyklos tapybos ir skulptūros darbų komentarai* (Paryžius, 1820)⁵⁴; Miuncheno Karališkosios galerijos eksponatų pristatymas (Miunchenas, 1818)⁵⁵. Akivaizdu, kad vaizduojamasis menas buvo viena didžiausių V. A. Herberskio aistrų, bet ne mažiau menu domėjosi ir kiti akademinės bendruomenės nariai. Kaip vieną tipiškiausių šio teiginio iliustracijų galima minėti 1794 m. LDK Vyriausiajai mokyklai su kitomis D. Pilchovskio knygomis, 1771 m. dovanotomis Kilmingų kolegijai, atitekusi puošniai išleistą prancūzų intelektualo, žymaus architektūros teoretiko ir Antikos architektūros žinovo, jėzuito Marco-Antoine'o Laugier'o (1713–1769) veikalą *Traktatas apie architektūrą* (Paryžius, 1755)⁵⁶, su terminų žodyneliu, detaliais brėžiniais ir puošniu antraštiniu lapu, buvusį išvežtą į Charkovo universitetą (antraštiniame lape išlikęs šio universiteto bibliotekos nuosavybės ženklas: *Biblioth[eca] Caes[arei] Univer[sitatis] Charcov[ensis]*); jis atskleidžia ne tik asmeninio D. Pilchovskio knygų rinkinio, bet ir sudėtingos Vilniaus universiteto bibliotekos istorijos lūžius. O pats šios knygos buvimas D. Pilchovskio bibliotekoje liudija jos savininką buvus energingą, plataus akiračio asmenybę, besidominčią ne vien profesinės veiklos sritimi, bet ir įvairiaspalviu Europos kultūrinio gyvenimo vyksmu.

Dar vieną, aiškiai išsiskiriančią tematinę spaudinių grupę tarp XVIII a.–XIX a. pirmosios pusės Vilniaus akademinėi bendruomenei priklausiusių knygų, sudaro įvairių kalbų mokymosi ir mokymo priemonės. Pavyzdžiui, tarp V. A. Herberskio knygų – žymiausių to meto autorių vokiečių, ispa-

51 VASI, Mariano. *Itinéraire instructif de Rome à Naples ou Description générale des monuments anciens et modernes, et des ouvrages les plus remarquables en peinture, sculpture et architecture de cette ville célèbre et de ses environs...*[Rome, 1819].

52 *Art of painting in water-colours... together with instructions for painting on glass, and in crayons... with particular directions for preparing colours...* London, 1818.

53 *Explication des ouvrages de peinture, sculpture, architecture et gravure des artistes vivants, exposés au Musée Royal des arts.* [Paris], 1822.

54 *Explication des ouvrages de peinture et sculpture de l'école moderne de France...* Paris, 1820.

55 *Notice des tableaux de la Galerie Royale de Munic.* Munic, 1818.

56 LAUGIER, Marc-Antoine. *Essai sur l'architecture.* Nouvelle édition: revue, corrigée et augmentée avec un Dictionnaire des termes et des planches qui en facilitent l'explication. Paris, 1755.

nų ir italų kalbų žodynai, italų, prancūzų kalbos gramatikos, daugiakalbiai žodynai, pokalbių knygelės ir kt. Iš daugelio spaudinių minėtinas Barthélemy Cormono (XVIII a.–XIX a. pradžia) ir Vincente'o Manni (XVIII a.–XIX a. pradžia) kišeninis *Italų–ispanų ir ispanų–italų tarties žodynas* (Leonas, 1805)⁵⁷; Andreas'o Josefo Fornasari'o (1787–1865) parengtas *Teorinis-praktinis italų kalbos mokymosi įvadas* (Viena, 1818)⁵⁸, taip pat – žymaus vokiečių pedagogo Johano Valentino Meidingerio (1756–1822) parengta *Praktinė prancūzų kalbos gramatika* (Leipcigas, 1801)⁵⁹, sudaryta pagal jo paties sukurtą efektyvų ir iki šiol užsienio kalboms mokytis naudojamą nuoseklių užduočių sekos metodą. Šios tematikos knygų, atrodo, būta kone visų tiriamos bendruomenės narių asmeniniuose knygų rinkiniuose, pavyzdžiui, tarp A. L. Bekiu nuosavybės ženklais pažymėtų knygų – žymaus jėzuitų filologo, padėjusio pagrindus jėzuitų mokymo sistemos, arba *Ratio studiorum* sukūrimui, Emanuelio Alvaro (Manoel Alvarez, 1526–1582) veikalas *Trys knygos apie gramatikos mokymą* (Vilnius, 1783)⁶⁰, išleistas akademijos spaustuvėje ir pažymėtas ne tik savininko antspaudu: L. BECU, bet ir jau minėtu Charkovo universiteto bibliotekos nuosavybės ženklu. Greta minėtinas ir kukliai įrištas žymaus vokiečių literato, kritiko, leidėjo ir žurnalisto, parašiusio dar ir vertingų psichologijos veikalų, Karlo Philippo Moritzo (1756–1793) veikalas *Apie taisyklingą vokiečių kalbos rašybą* (Berlynas, 1784)⁶¹, rodantis, kad pirmoji knyga – ne atsitiktinė šiame rinkinyje, kad ji atspindi vieną iš tikslingo ir nuosekliausio šio rinkinio komplektavimo krypčių.

Panašu, kad akademinės bendruomenės narių asmeninėse bibliotekose gana svarbią vietą užėmė ir grožinė literatūra, pradedant Antikos ir baigiant romantizmo epochos autoriais. Tarp šios bendruomenės nariams priklausiusių knygų esama ne tik Cicerono, Homero veikalų, XVIII a. itin populiarių anekdotų ir rinktinių posakių leidimų, bet ir žymiausių XV–XIX a. Europos rašytojų kūrinių. Jų itin gausu išlikusiuose asmeniniuose knygų rinkiniuose. Pavyzdžiui, tarp knygų, priklausiusių V. A. Herberskio bibliotekai – pirmojo iškilaus italų prozininko – Giovanni Boccaccio (1313–1375) – gyvu stiliumi parašytų novelių rinkinys *Dekameronas* (Venecija, 1813)⁶²; dėl veržlaus įkvėpimo vertinama Ludovico Ariosto (1475–1533) poema *Pašėles Rolandas* (Venecija, 1811)⁶³; tremtyje mirusio tragiškos lemties poeto Torquato Tasso (1544–1595) pastoralė *Aminta* (Venecija, 1812)⁶⁴; epopėja *Išlaisvintoji Jeruzalė* (Florencija, 1818)⁶⁵; Ferraros universiteto profesoriaus ir valstybės veikėjo Battista'os Guarini (1538–1612) pastoralinė drama *Ištikimasis piemu* (Venecija, 1812)⁶⁶ (daug ankstesnis, 1636 m. Turine pasirodęs to paties veikalo leidimas yra tarp S. Bisijaus asmeninių knygų). Tarp knygų, priklausiusių D. Pilchovskio asmeniniam knygų rinkiniui, – itin populiarus anglų rašytojo Samuelio Richardsono (1689–1761) romanas *Pamela, arba Athginta dorybė* (*Pamela: or Virtue Rewarded*. London, 1740), pritaikytas scenai italų dramaturgo ir libretų kūrėjo Carlo Goldoni (1707–1793) ir išleistas prancūzų kalba, t. y. komedija *Pamela* (Londonas, 1757)⁶⁷, kiti populiarūs XVIII a. kūriniai.

57 CORMON, J. L. Barthélemy; MANNI, Vincente. *Diccionario de faltriquera italiano-español y español-italiano*. T. 1–2. Leon, 1805.

58 FORNASARI-VERCE, Andreas Josef. *Theoretisch-practische Anleitung zur Erlernung der italienischen Sprache*. Wien, 1818.

59 MEIDINGER, Johann Valentin. *Praktische Franzoesische Grammatik*. Leipzig, 1801.

60 ALVAREZ, Manoel. *De institutione Grammatica libri tres*. Editio nova correctior. Vilnae, 1783.

61 MORISS, Carl Philipp. *Von der Deutschen rechtschreibung*. Berlin, 1784.

62 BOCCACCIO, Giovanni. *Il Decameron*. Venezia, 1813.

63 ARIOSTO, Ludovico. *L'Orlando furioso...* Venezia, 1811.

64 TASSO, Torquato. *L'Aminta*. Venezia, 1812.

65 TASSO, Torquato. *La Gerusalemme Liberata*. Firenze, 1818.

66 GUARINI, Battista. *Il Pastor fido*. Venezia, 1812.

67 GOLDONI, Charles. *Pamela: Comédie*. Traduite de l'italien. [Londres], 1757.

Analizuojant spaudinius, priklausiusius XVIII a.–XIX a. pirmosios pusės Vilniaus akademinei bendruomenei, galima įžvelgti tam tikrą jų komplektavimo nuoseklumą. Atrodo, kad neretai buvo atidžiai komplektuojami XVIII a. išpopuliarėję serijiniai leidiniai, greta naujų literatūros kūrinių neretai būdavo išigyjami ir jų komentarai ir kritiniai straipsniai, o kartais komplektuojami visi naujai pasirodantys mėgstamų ir vertinamų autorių kūriniai. Pavyzdžiui, tarp išlikusių D. Pilchovskio knygų – žymaus prancūzų pedagogo, pasakėčių autoriaus ir dramaturgo Jeano Antoine'o Du Cerceau (1670–1730) raštai, visa įvairialypė jo literatūrinė kūryba – poezija, proginiai ir draminiai kūriniai, kurie buvo publikuojami ir statomi teatre iki pat XIX a. pabaigos. Kai kurie iš jų išleisti anonimiškai, pavyzdžiui, Gudo Perrari'o slapyvardžiu išleistos jo *Akademinės kalbos ir pjesės* (Augsburgas; Fribūras, 1756)⁶⁸, su D. Pilchovskio nuosavybę liudijančiais įrašais. Greta šio leidinio – J. A. Du Cerceau *Poezija* (Amsterdamas, 1751)⁶⁹, rusvos odos viršeliu ir gana puošniai išleistas to paties autoriaus kritinis-teorinis veikalas *Mintys apie prancūzų poeziją* (Amsterdamas, 1830)⁷⁰ su šiam knygų rinkiniui būdingais įrašais, liudijančiais D. Pilchovskio donacijos aktą Kilmingųjų kolegijai ir Vyriausiosios mokyklos bibliotekai.

Taip pat akivaizdu, kad buvo domimasi visų stilių ir žanrų literatūrine kūryba. Minėtina V. A. Herberskio asmeninei bibliotekai priklausiusi žymaus vokiečių aktoriaus, dramaturgo ir teatro teoretiko, Berlyno liaudies teatro direktoriaus Augusto Wilhelmo Ifflando (1759–1804) pjesė *Savitvarda* (Leipzigas, 1800)⁷¹; rašytojų Jeano Pierre'o Clariso de Floriano (1755–1794) pastoralė *Estela* ispanų kalba (Perpinjanas, 1817)⁷², Jacques'o-Henri Bernardino de Sain-Pierre'o (1737–1814) *Paulius ir Virginija* (Madridas, 1819)⁷³ knygos liudija didelį profesoriaus dėmesį tuometinei Europos teatro kultūrai. Geriausi to meto grožinės literatūros veikalai – ir A. Daugirdo knygų rinkinyje, be to, greta veikalų originalo kalba esama pažodinių vertimų ir perdirbinių. Minėtina jo testamentine valia universiteto bibliotekai atitekęs žymaus anglų poeto, parašiusio proginų ir lyrinių kūrinių, Edwardo Youngo (1683–1765) romantizmo klasika laikomo kūrinio *Skundas, arba Nakties mintys* (*The Complaint, or Night Thoughts on Life, Death and Immortality*. London, 1742) vertimas į lenkų kalbą *Naktys* (Liublinas, 1809)⁷⁴ su įrašu antraštiniame lape: *Z Testamenta x. Kanonika Dowgirda* ir Peterburgo Katalikų dvasinės akademijos lipde ant nugarėlės. Dėl daugelio itin meniškų fragmentų šis E. Youngo kūrinys sulaukė didžiulio pasisekimo, buvo išverstas į prancūzų, vokiečių, italų, ispanų, švedų ir kitas kalbas (minimas leidimas į lenkų kalbą išverstas naudojant ne tik tai originalų, bet ir leidimą prancūzų kalba). Taigi galime pagrįstai teigti, kad Vilniaus akademinės bendruomenės nariai ne tik tai domėjosi savo epochos kultūriniais procesais, bet ir pasižymėjo gerai išlavintu literatūriniu skoniu.

Taip pat galime teigti, kad jie skaitė ir asmeninėse bibliotekose komplektavo ne vien grožinę, bet ir periodinius leidinius, filosofinę ir socialinę-politinę literatūrą, t. y. autorius, analizavusius aktualius to meto visuomenės sociokultūrinius procesus. Tarp knygų, likusių iš A. Daugirdo asmeni-

68 DU CERCEAU, Jean Antoine. Gudonis Perrari Societatis Jesu... *Orationes actionesque academicae habitae*... Mediolani; Augustae Vind.; et Frib. Brisg, 1756.

69 DU CERCEAU, Jean Antoine. *Poésies diverses*... T. 1. Amsterdam, 1751.

70 DU CERCEAU, Jean Antoine. *Réflexions sur la poésie française*... Amsterdam, 1730.

71 IFFLAND, August Wilhelm. *Selbstbeherrschung*. Leipzig, 1800.

72 FLORIAN, Jean Pierre Claris de. *Estela*. Perpiñan, 1817.

73 BERNARDIN de SAIN-PIERRE, Jacques-Henri. *Pablo y Virginia*. Madrid, 1819.

74 YOUNG, Edward. *Noc...*: z angielskiego i francuskiego z dołączeniem listow jego przetłumaczone. W Lublinie, 1809.

nės bibliotekos, minėtinos prancūzų literato ir pedagogo Antoine'o Caillot'o (1759–1830) parengtos *Ištraukos iš ypatingų ir įdomių laiškų, parašytų užsienio misijose* (Paryžius, 1820)⁷⁵, vokiečių filosofo Gottfriedo Wilhelmo Leibnizo (1646–1712) pasekėjo Alexanderio Gottliebo Baumgarteno (1714–1762) *Filosofinė etika* (Halė, 1740)⁷⁶. Minėtinas vertingas Johanneso Kahljo (Johannes Kahl, Calvinus, apie 1550–apie 1610) *Juridinių terminų žodynas*⁷⁷ (laikomas vienu iš reikšmingiausių šio pobūdžio darbų, pasirodžiusių XVII a.) iš V. Daukšos asmeninės bibliotekos, 1738 m. padovanotas Vilniaus akademijos bibliotekai su antspaudu antraštiniame lape, rodančiu, kad knyga po Vilniaus universiteto uždarymo buvo išvežta į Kijevą. Dar galima nurodyti anonimiškai išleistą politinį B. Guarini traktatą *Apie laisvą politiką* (Venecija, 1818)⁷⁸, su nuorodomis apie priklausymą V. A. Herberskiui. Tikėtina, kad panašaus pobūdžio veikalų būta ir kitų akademinės bendruomenės narių asmeninėse bibliotekose, tačiau ne visada tai lengva nustatyti ir kartais galima pateikti tik hipotezes. Pavyzdžiui, viena iš rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* esančių žymaus anglų filosofo Johno Locke'o (1632–1704) knygų – veikalas *Apie civilinę valdymo formą* (Londonas; Paryžius, 1783)⁷⁹, išverstas Davido Mazelio (XVIII a.) ir išleistas prancūzų kalba, su įrašu antraštiniame lape: *Ex Bibliotheca Professoris Physicae*, – be ankstesnio savininko nuosavybės ženklų, tačiau iš šios knygos puslapiuose esančių rankraštinių pastabų ir įrašų (pagal rašyseną) galima spėti, jog ši knyga yra priklausiusi K. K. Langsdorfui (tačiau šį teiginį galima pateikti tik kaip hipotezę).

Be abejo, svarbu pažymėti, kad tarp Vilniaus akademinėi bendruomenei priklausiusių įvairios tematikos spaudinių dominuoja Jėzaus Draugijai priklausę autoriai, tačiau atsižvelgiant į šios organizacijos struktūrą ir veiklos principus (o visų pirma – į atvirumą ir mobilumą), tai, matyt, reikėtų laikyti natūraliu reiškiniu, juolab kad pačios Jėzaus Draugijos nutarimuose ir studijų nuostatose buvo pabrėžiama bibliotekų svarba mokymo įstaigoms ir pateikiamos detalios jų komplektavimo ir priežiūros instrukcijos. Kadangi ordino struktūra ir veiklos principai išsikristalizavo jau XVI a., galime remtis ir to meto norminiais dokumentais. Siekiant iširti, kas apie bibliotekos organizaciją ir priežiūrą teigiama jėzuitų ordino Reguloje⁸⁰, galime naudoti įvairius šio veikalo leidimus, parengtus ir išleistus įvairiose Europos leidyklose XVI a. pabaigoje–XVIII a. pradžioje. Vienas iš Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomų Jėzaus Draugijos Regulos (Roma, 1582)⁸¹ egzempliorių pateko čia iš Nesvyžiaus jėzuitų kolegijos, tačiau tikėtina, kad ir Vilniuje šis leidinys buvo gerai žinomas, nes analizuojamame rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* yra išlikęs XVII a. viduryje Antverpene parengtas šio dokumento leidimas⁸², išleistas kartu su kitais norminiais ordino dokumentais. Palyginus abu regulų leidimus matyti, kad buvo akcentuojama mokymo ir žinių reikšmė visam jėzuitų ordinui ir nurodoma, kad bibliotekos yra itin svarbi kolegijų struktūros dalis. Be to, pabrėžiama, kad bibliotekos prefektas turi užtikrinti studijų prefekto nurodytą tvarką, o taip pat, padedant mokymo įstaigos rektoriui, privalo rūpintis, kad studentams visada pakaktų reikalingų, o ypač – ordino narių parengiamų ir išleidžiamų veikalų (buvo reikalaujama skubiai pranešti rektoriui, ar netrūksta ordino nariams arba eksternams

75 CAILLOT, Antoine. *Morceaux choisis des lettres édifiantes et curieuses, écrites des missions étrangères*. Paris, 1820.

76 BAUMGARTEN, Alexander Gottlieb. *Ethica philosophica*. Halle, 1740.

77 CAHL, Johannes. *Lexicon iuridicum...* [S. l.], 1669. BAV 22.1.13

78 GUARINI, Battista. *Trattato della politica liberta*. In Vinegia, 1818.

79 LOCKE, John. *Du Gouvernement civil...* Traduit de l'anglois [par D. Mazel]. A Londres; Paris, 1783.

80 *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000. 968 p. Čia regula – bažn. taisyklė, nuostatas. Žr.: *op. cit.*, p. 651.

81 *Regulae Societatis Iesu*. Romae, 1582.

82 *Regulae Societatis Iesu*. Antverpiae, 1635.

einamiesiems ir kitiems metams reikalingų knygų)⁸³. Taip pat buvo perspėjama, kad bibliotekoje neturėtų būti kaupiami nenaudingi leidiniai, t. y. buvo skatinamas planingas, išankstinis bibliotekos fondo komplektavimas ir buvo pateikiama detali instrukcija apie kasdienę komplektuojamo fondo priežiūrą, katalogavimą ir panaudojimą bendruomenės reikmėms.

Tai liudija galias, jau XVI a. formalizuotas jėzuitų bibliotekininkystės praktikos tradicijas, susiformavusias visuotinės Katalikų Bažnyčios mokymo ir Vakarų Europos humanistinių idėjų sankirtoje, veikiamas ne tikrai žymių pačioje Jėzaus Draugijoje susiformavusių bibliotekininkystės teoretikų: Dilingeno retorikos profesoriaus jėzuito Jeremijaus Drekselijaus (Hieremia Drexelius, 1581–1638)⁸⁴, Madrido jėzuitų karališkosios kolegijos profesoriaus, iškėlusio laisvesnės prieigos prie bibliotekose sukauptų kultūros vertybių klausimą⁸⁵, Claude'o Clémento (Claudius Clemens, Claude Clément, 1594–1642)⁸⁶ veikalų, bet ir kitų Katalikų Bažnyčios ordinų išugdytų eruditų: istoriko, bibliografo ir bibliotekininko benediktino Olivijero Legiponto (Olivier Legipont, Oliverius Legipontius, 1698–1758)⁸⁷, Hofo gimnazijos rektoriaus Johanno Lomeierio (1636–1699)⁸⁸, Helmštado profesoriaus ir Šioningeno rektoriaus Joachimo Johanno Madero (1626–1680)⁸⁹ darbuose išreikštų moderniosios bibliotekininkystės idėjų.

Veikalai, išlikę tiriamame rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* rodo, kad Vilniaus akademinė bendruomenė sekė Vakarų Europos bibliotekininkystės teorinės minties raidą, tyrinėjo praktinę Vatikano ir kitose geriausiose bibliotekose ir muziejuose sukauptą patirtį. Tiriamame rinkinyje yra ne tikrai jau minėtų humanistų ir progresyviausių Jėzaus Draugijos teoretikų darbų, bet ir modernių, visuomenėje sukėlusiu didelių atgarsį – anglų filosofo, valstybės veikėjo ir eseisto, vikonto Franciso Bacono (Franciscus Baconus, 1561–1626), prancūzų bibliotekininko, bibliografo ir bibliotekininkystės teoretiko Gabrielio Naudé (1600–1653)⁹⁰, Volfenbiutelio (Wolfenbüttel) bibliotekos bibliotekininko, vokiečių filosofo Gottfriedo Wilhelmo Leibnizo (1646–1716) – veikalų⁹¹. Tai turėtų gerokai pakoreguoti kai kuriuos sovietiniu laikotarpiu publikuotus Vilniaus universiteto bibliotekos istorijos puslapius, o taip pat padėti geriau perprasti bibliotekos, kaip besikeičiančio kultūros objekto, funkcionavimo principus ir mechanizmus, jos atspindžius ano meto Vilniaus miesto socialinėje plotmėje ir Lietuvoje mažai analizuotą santykį su ja kūrusia ir puoselėjusia lokalia akademinė bendruomene.

83 *Curet, ne scholasticā libris utilibus careant, aut abundeant inutilibus. Quare mature Rectori suggerat, ne librorum, quibus in dies utimur, aut proximū in annum usuri sunt tum nostri, tum externi, copia desideretur. Op. cit., p. 40.*

84 DREXELIUS, Hieremia. *Aurifodina a re et scientiarum omnium...* Dilingae, 1638.

85 Plačiau cituojamas jo vaizdingas bibliotekos ir sodo palyginimas: „Jei biblioteka yra sodas, tegu tai būna užrakintas sodas... (*Si la bibliothèq̃ue est un jardin, que ce soit un jardin fermé*)“⁸⁵. Žr.: *op. cit.*, p. 455.

86 CLEMENS, Claudius. *Musaei sive bibliothecae. Tam privatae quam publicae Extractio quam instructio, cura usus...* Lugduni, 1635. Su įr.: *Bibliothecae magnae ir Collegii. Vilnensis Soc. JESU, 1703, 20 Maji*. Taip pat – CLEMENS, Claudius. *Prodromus scientiarum artiumque liberalium*. Venetiis, 1651.

87 LEGIPONTIUS, Oliverius. *Dissertationes Philologico-bibliographicae in quibus de adordanda[m] et ornanda[m] Bibliotheca[m]... dissertitur*. Norimbergae, 1747.

88 LOMEIER, Johannes. *De Bibliothecis. Liber singularis*. Ultrajecti, 1680. Pirmasis leidimas išleistas Amsterdame, 1669.

89 MADER, Joachims Johann. *De bibliothecis atque archivistorum clarissimorum...* Helmeštadi, 1666.

90 Bibliotekininkystės mokslo raidai bene svarbiausias – G. Naudé veikalas *Advis pour dresser une bibliothèq̃ue* (Paris, 1627), tačiau Vilniaus universiteto bibliotekoje jo nėra. Tiriamame istoriniame rinkinyje saugoma: *Naudaeana et Patiniana ou singularetz remarquables...* Amsterdam, 1703.

91 Bendradarbiavimas su juo turėjo įtakos vėlesnei Getingeno universitete studijavusio Vilniaus universiteto profesoriaus ir bibliotekos prefekto Gotfrydo Ernesto Grodeko (Godfryd Ernest Groddeck, 1762–1825) veiklai Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Kaip tik ši aplinkybė priverčia itin atidžiai analizuoti rinkinio *Bibliotheca Academiae Vilnensis* knygų ženklus ir marginalijas, nes ne visada paprasta išsiaiškinti, ar tam tikra knyga čia yra patekusi iš asmeninio kurio nors akademinės bendruomenės nario knygų rinkinio, ar specialiai nupirktą ir padovanotą universiteto bibliotekai, mąstant apie visų jos narių mokslinius profesinius interesus ir skaitymo poreikius. Tačiau tikėtina, kad tokių – tikslingai įgytų ir Vilniaus universiteto bibliotekai padovanotų – spaudinių daugiausia yra tarp tų knygų, kurios pažymėtos nežinomų (arba mažai žinomų asmenų nuosavybės ženklais), juolab kad save priskirdami Vilniaus akademinėi bendruomenei, donaciniuose įrašuose jie nepateikia apie save apie jokių tikslesnių biografinių duomenų. Tokio pobūdžio faktai leistų plačiau analizuoti lokaliai bendruomenės ir jai priklausiusios bibliotekos santykį, o taip pat – išplėtoti kultūros istoriko A. Pacevičiaus išsakytą teiginį apie glaudžius bendruomenės narių tarpusavio ryšius⁹², o galbūt ir pačios bendruomenės vietą visoje to meto Europos kultūrinėje ir socialinėje erdvėje. Be jokios abejonės, šiam tikslui galima panaudoti knygose aptinkamus kilmės įrašus ir marginalijas. Tačiau jau minėta, kad knygose išlikę provenienciniai įrašai dažnai pateikia ribotą būtinos informacijos kiekį (kartais jie įrašyti ne savininko, bet knygas tvarkiusių bibliotekininkų, todėl pirmines knygų išsigijimo aplinkybes galima bandyti patikslinti arba atskleisti ištyrus savininkų biografijas), tačiau nuosekli jų analizė padėtų atskleisti bent dalį knygotyriminkų kol kas mažai tirtų Vilniaus akademinės bendruomenės ryšių su kitomis Europos mokslo ir kultūros institucijomis, to meto mokslo žmonėmis ir literatais.

Didžioji peržiūrėtų Vilniaus akademinėi bendruomenei priklausiusių knygų dalis – Vakarų Europos leidyklų produkcija. Gausu Italijoje (Romoje, Venecijoje) publikuotų knygų. Ne mažiau Bazelio, Paryžiaus, Leipzigo, Kelno, Leideno, Jenos, Londono spaustuvių produkcijos, tačiau tam tikras hipotezes apie knygų išsigijimą ir kelią iš Europos centrų į Vilnių galima pateikti tik anksčiau minėtu būdu (pvz., Italijos leidinių gausą galima būtų paaiškinti tampriais Jėzaus Draugijos narių tarpusavio saitais ir dažnomis jų kelionėmis į Romą). Deja, ne visus įrašus įmanoma perskaityti, nes daugeliu atvejų (dėl spaudai naudoto popieriaus ypatybių) jie labiau sunykę už tuos, kurie aptinkami XVI–XVII a. knygų kolekcijose. Be to, šie leidiniai daug labiau pavaldūs laiko tėkmei nei inkunabulai ar XVI a. leidiniai ir dėl jiems būdingos architektonikos, mat jų viršeliai retai būna mediniai. Išoriškai jie atrodo įvairūs, tačiau, jei juos lyginsime su tame pačiame rinkinyje esančiomis anksčiau minėtų LDK didikų ir Bažnyčios veikėjų knygomis, galima konstatuoti, kad jie labai kuklūs. Daug knygų – plonais įvairiaspalviais plono kartono arba spalvoto popieriaus viršeliais. Dalis kartono viršelių – traukti margintu popieriumi arba plona minkšta tamsiai dažyta oda. Tiktai kai kurios L. Bisijui, D. Pilchovskiui ar kitiems bendruomenės nariams priklausiusios XVII–XVIII a. knygos (galbūt paveldėtos iš vyresnių šeimos narių arba gautos kaip dovanos), įrištos šviesiu pergamentu arba oda su negausiais ornamentiniais įspaudais.

Tyrimo rezultatai liudija, kad šių knygų savininkai buvo išsilavinusios, smalsios, aktyvios asmenybės⁹³, kurioms rūpėjo ne tik tai to krašto, kuriame jie gyveno ir dirbo, bet ir visos Europos

92 Kaip teigia A. Pacevičius: „Studijuojantis vakarų Europos universitetuose jaunimas neformaliai suprato ir perėmė knygų, kaip bendruomenei skirtą žinių šaltinio, kolegiško bendravimo priemonės, idėją. Lakoniškai ją išreiškia formulė „Sau ir bičiuliams“ (*Sibi et amicis*), „Sau ir saviesiems“ (*Sibi et suis*), liudijanti egzistavus neformalų bendravimą, bendraminčių ratą, savotišką bendruomenę, vienijamą studijų ir jaunatviškų polėkių“. Žr.: PACEVIČIUS, Arvydas. Lietuvos knygos kultūra ir paleotipų proveniencijos... In *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai*: katalogas... Vilnius, 2003, p. XXXI.

93 Panašią išvadą, ištyrusi J. K. Chodkevičiaus knygas, yra padariusi ir A. Braziūnienė. Ji teigia, kad J. K. Chodkevičiaus būta: „tikro Renesanso epochos žmogaus, laisvai skaičiusio ir laisvai reiškusio mintis lotynų kalba [...], nevaržomo konfesinių varžtų.“, žr.: 26 nuor.

kultūra, politinės ir literatūrinės naujienos. Rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* XVIII a.–XIX a. pradžioje Vilniaus akademinėi bendruomenei priklausiusių spaudinių architektūros ypatybės rodo, kad jų savininkai didžiausią dėmesį skyrė ne knygos formai, bet turiniui. Taigi knygos, patekusios į Vilniaus universiteto biblioteką iš asmeninių bendruomenės narių knygų rinkinių, yra ne mažiau vertingos negu seniausias rinkinio sluoksnis, nepaisant to, kad materialiai jų vertės išraiška niekada nepilygs karališkoms Žygimanto Augusto ar puošniai įrištoms Sapiegų bibliotekos knygoms. Atliktas tyrimas rodo, kad tai – vertingas visos Europos kultūros paveldas, savo buvimu Vilniaus universiteto bibliotekoje liudijantis sudėtingą Lietuvos kultūros elito formavimosi istoriją, nacionalinio mokslo raidą, veikusią per spaudą plintančių mokslo ir filosofijos, politikos ir visuomeninio gyvenimo naujienų. Nuosekli ir visapusiška jų analizė gali padėti išspręsti ne vieną istorinio pobūdžio klausimą, susijusį su bibliotekininkystės, skaitybos raidos ir knygos kultūros formavimusi Lietuvoje.

Be to, šios problemos tyrimas gali papildyti ir praturtinti amžininkų sampratą apie šios bibliotekos organizacinę struktūrą, padėti išspręsti tam tikras siauresnes specifines bibliotekininkystės problemas arba tiksliau apibrėžti tam tikrų bibliotekininkystės mokslui svarbių reiškinių chronologines ir paplitimo ribas. Pavyzdžiui, tai gali padėti atsakyti į klausimą apie „sukaustytąją“ biblioteką Lietuvoje, analizuotą A. Pacevičiaus⁹⁴ (juolab kad žinios apie Vilniaus universiteto bibliotekoje buvusias prirakintas knygas paremtos legenda, o ne tikrais duomenimis)⁹⁵. Minėtina, kad atlikto tyrimo metu istoriniame rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* pavyko aptikti tikrai vieną tokią knygą su prirakinimo žymėmis. Tai – *Naujas pandektų sąvadas* (Lionas, 1551)⁹⁶, su provenienciniais įrašais, rodančiais, kad universiteto bibliotekai jis buvo padovanotas vyskupo K. K. Bžostovskio. Leidinys publikuotas XVI a., tačiau į Vilniaus universiteto biblioteką pateko tikrai XVIII a. pradžioje⁹⁷, taigi šis vienintelis prirakinimo žymes turintis egzempliorius yra daugiau išimtis nei taisyklė ir greičiau paneigia prirakintų knygų buvimą Vilniaus akademijos bibliotekoje galimybę negu ją patvirtina. Tolesnis šios problemos tyrimas taip pat gali padėti atskleisti iki šiol mažai analizuotą Kilmingųjų kolegijos bibliotekos istoriją (Vilniaus akademiją reorganizavus į Lietuvos Vyriausiąją mokyklą, kolegijoje sukauptas knygų rinkinys buvo perkeltas į jos biblioteką), o taip pat – objektyvesnį ir išsamesnį bibliotekos, kaip specifinio kultūros reiškinių, funkcionavimą sudėtingoje XVIII a.–XIX a. pirmosios pusės Vilniaus socialinėje aplinkoje.

Atliktas tyrimas leidžia kiek kritiškiau pažvelgti ir į kai kuriuos dar XX a. išsakytus teiginius, susijusius su visos Vilniaus universiteto bibliotekos komplektavimo, priežiūros ypatybėmis ir sudėtingais jos istorijos lūžiais. Pavyzdžiui, pastebėta, kad daugelis knygų, patekusių į Vilniaus universiteto biblioteką XIX a. pirmojoje pusėje, t. y. tada, kai ji funkcionavo jau kaip Imperatoriškojo universiteto biblioteka, yra pažymėtos skritulio formos antspaudu su lauro vainiko rėmu ir įrašu: *BIBLIOTH.*

94 PACEVIČIUS, Arvydas. Sukaustytosios ir spalvingosios bibliotekos įvaizdis Lietuvos Knygos muziejuje. *Knygotyra*, 2003, t. 40, p. 78–100. Pastabas dėl prirakintų arba „sukaustytų“ knygų Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekoje žr.: *op. cit.*, p. 88–91.

95 Vieną rankraštinę, neva grandine prie sienos prirakintą ir paslaptomis aplinkybėmis iš Vilniaus jėzuitų akademijos bibliotekos dingusią knygą iš Žygimanto Augusto asmeninių knygų rinkinio, pasak L. Brenšteino ir L. Vladimirovo, minėjo A. Naramovskis. Žr.: *op. cit.*, p. 69–60; Taip pat: BRENSZTEJN, Michał. *Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832*. Wilno, 1925, p. 6.

96 *Digestum novum Pandectarum...* Lugduni, 1551.

97 Šį faktą patvirtina ne tikrai bibliotekos istoriją tyrę autoriai, bet ir knygų ženklai. Knygose, priklausiusiose K. K. Bžostovskiui, dažniausiai aptinkama dovanojimo įrašas: *Collegii Vilnensis Soci[et]atis JESU Dono Illustrissimi Constantini Brzostowski Episcopi Vilnensis 1712*.

ACAD. VILNEN. Šis faktas rodo, kad reikėtų kruopščiau iširti minėto antspaudo sukūrimo ir vartojimo aplinkybes (šiek tiek duomenų apie tai yra Vinco Kisarausko⁹⁸ ir Edmundo Laucevičiaus⁹⁹ darbuose, tačiau jie šio klausimo nesprenžia, net pateikia šiek tiek klaidinančius duomenis, pavyzdžiui, V. Kisarauskas nurodo, kad šis antspaudas vartotas tik 1579–1803)¹⁰⁰. Tačiau empirinis tyrimas rodo, kad didelė fondo dalis, o taip pat ir spaudiniai, patekę čia iš akademinės bendruomenės narių asmeninių knygų rinkinių, yra pažymėti būtent šiuo ypatingu antspaudu. Kaip pavyzdį galima minėti vertingą anonimiškai išleistą dviejų tomų analitinį istorinį veikalą, skirtą Europos valstybių konstitucijų ir teisinės sistemos analizei, parengtą Karlo Heinricho Ludvigo Pölitzo (1772–1838) *Europos valstybių konstitucijos* (Leipcigas; Altenburgas, 1817)¹⁰¹, Vilniaus kanauninko Stanislovo Čerskio (Stanisław Czerski, 1777–1833) į lenkų kalbą išverstas *Penkias Fedro pasakėčių knygas* (Vilnius, 1815)¹⁰², tačiau šiuo antspaudu pažymėtos tikrai ne visos knygos, patekusios į biblioteką XVI–XVII a. Taigi logiška būtų manyti, kad minėtas antspaudas reprezentuoja ne Vilniaus jėzuitų akademijos, bet Imperatoriškojo universiteto biblioteką, nes vienas iš šios laikinai veikusios įstaigos oficialių pavadinimų buvo „Imperatoriškoji Vilniaus akademija“ (*Imperatoria Academia Vilnensis* – lot.), tačiau tai tik hipotezė ir šis klausimas dar reikalauja specialaus atskiro tyrimo.

Šiuos duomenis galima papildyti į tyrimų lauką įtraukus rankraštinius akademinės bendruomenės santykių su knyga ir biblioteka pažymintinius šaltinius, tiesiogiai susijusius su šios institucijos istorinių knygų rinkiniu: Vilniaus akademijos rektoriui adresuota provincijų vizitacijų metu surašytų pastabų knyga, dažnai vadinama tiesiog „Vilniaus akademijos vizitatorių memorialai“¹⁰³, kur pateikiami nurodyto laikotarpio situacijos Vilniaus akademijoje (o taip pat bibliotekoje) vertinimai ir vizitatorių nurodymai vietos bendruomenei, rektoriui ir bibliotekos prefektui; 1773 m. Vilniaus universiteto turto inventorizacijos dokumentai¹⁰⁴, katedroms reikalingų knygų sąrašai¹⁰⁵, o ypač – dovanų universiteto bibliotekai registracijos knygos. Kaip pavyzdį galima paminėti Lietuvos centriniame valstybės archyve 2006 m. A. Pacevičiaus surastą „Dovanų, įteiktų Vilniaus universiteto bibliotekai knygą“¹⁰⁶ su įrašais, apimančiais 1792–1832 metus. Tikrai visapusiškas ir nuoseklus šių ir kitų išlikusių istorinių šaltinių, o kartu ir istorinio rinkinio *Bibliotheca Academiae Vilnensis* tyrimas leistų išsamiai apibūdinti ir asmenines Vilniaus akademinės bendruomenės narių bibliotekas.

Dėl tam tikrų sovietiniu laikotarpiu Lietuvoje nusistovėjusių prioritetų šis bendras Europos kultūros klodas ilgą laiką buvo nuošalyje, todėl net Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir atsivėrus Europos sienoms lieka menkai iširtas. Gerėjant bibliotekų aprūpinimui modernia technine ir pro-

98 KISARAUSKAS, Vincas. *Lietuvos knygos ženklai, 1518–1918*. Vilnius, 1984. 221 p.

99 LAUCEVIČIUS, Edmundas. *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos bibliotekose*. Vilnius: Mokslas, 1976. 126 p., 134 iliustr. lap.

100 Antspaudas su lauro vainiko rému ir jr.: *BIBLIOTH. ACADEM. VILNENS.* vartotas 1579–1803 m. Žt.: *op. cit.*, p. 155.

101 PÖLITZ, Karl Heinrich Ludvig. *Die Constitutionen der Europaeischen Staaten seit den letssten 25 Jahren in zwei theilen*. Leipzig und Altenburg, 1817.

102 *Bayki Fedra*. Ksiąg V... Przez Stanisława Czerskiego. 2-ie wyd. Wilno: Zawadski, 1815.

103 *Liber Memorialium relictorum in visitatione provincialium in visitatione Provincialium a divisione Provinciae anno 1608...* [Vilnae], 1608–1737. VUB RA f. 3, b. 2388.

104 *Lustracja Collegium Akademickiego Wilenskigo...* VUB, RA, f. 2, b. DC 6.

105 *Dezyderaty profesorów Uniw. Wil. Odnośnie do dzieł mających być zakupionem do biblioteki uniwersyteckiej w 1818 r.* VUB, RA, f. 2, b. 490.

106 *Księga darów uczynionych do bibliot[eki] Akademickiej Wilensk[iej]*: [rankraštis]. Lietuvos valstybės Istorijos archyvas, f. 271, apyr. 2, b. 68.

gramine įranga, jau pačiu artimiausiu metu galima laukti pastebimos pažangos. Tačiau atsižvelgiant į tirto istorinio rinkinio *Bibliotheca Academiae Vilnensis* apimtį, akivaizdu, kad tik modernus elektroninis, o galbūt ir spausdintas arba skaitmeninių vaizdų katalogas sudarytų tinkamas sąlygas tolesniems kokybiškiems aptartos problemos tyrimams. Akivaizdu, kad išanalizavus šios kolekcijos visumą, galima objektyviai apibrėžti ir į ją įsiliejusių Vilniaus akademinės bendruomenės asmeninių knygų vertę ir reikšmingumą, o po to tikėtis gilesnių ir išsamesnių šio sudėtingo daugiasluoksnio reiškinio interpretacijų. Sėkmingai išspręsti, šie uždaviniai sugražintų būsimoms kartoms ir mūsų pačių kultūrinei savivokai svarbų Lietuvos kultūros ir mokslo istorijos klodą, susijusį su mūsų šalies vieta bendroje Europos erdvėje ir šiandien aktualiais integracijos procesais.

Tačiau net ir preliminari šios kolekcijos analizė leidžia tiksliau apibrėžti Vilniaus akademinės bendruomenės santykį su istorine epocha: knygos kultūros ir literatūros raida, moderniomis mokslo ir filosofijos teorijomis, o taip pat ir su giminingomis akademinėmis bendruomenėmis kituose Europos universitetuose. Be to, tai yra tinkama bazė tirti Vilniaus universiteto profesorių ir čia studijavusių jaunuolių idėjas, siekius, skaitymo interesus, literatūrinės ir mokslinės kūrybos rezultatus, akademinės bendruomenės vidinę ir išorinę komunikaciją. Akivaizdu, kad tik tada, kai bus sukonzentruoti ir prieinama forma išreikšti duomenys apie visą istorinį rinkinį *Bibliotheca Academiae Vilnensis*, galima laukti naujų, objektyvesnių ir visiškai pagrįstų išvadų apie šiame rinkinyje likusias asmenines Vilniaus akademinės bendruomenės narių knygas. Tačiau rezultatai, pasiekti šio tyrimo metu – taip pat gana reikšmingi. Spaudinių, priklausiusių Vilniaus universiteto bendruomenės nariams XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje ir dabar saugomų istoriniame rinkinyje *Bibliotheca Academiae Vilnensis* tyrimas, pasitelkus tradicinius ir modernius metodus, sąlygoja naujų Lietuvos kultūros istorijos faktų atsiradimą, suteikia galimybę išanalizuoti ir kultūrinėje tautos atmintyje iš naujo įtvirtinti ne vieną seniai pamirštą praeities faktą ar epizodą, papildantį iki šiol vis dar fragmentiškus šalies kultūros, o ypač – bibliotekinių kystės, knygos kultūros ir bibliotekų istorijos puslapius.

Personal Books of the Members of Vilnius Academic Community in the Collection „Bibliotheca Academiae Vilnensis“: Research and Possibilities of Survival in the Epoch of Digitization

SUMMARY

The article presents an overview of personal books of the members of the Vilnius academic community of the XVIII century – the beginning of the XIX century (up to the date Lithuania was annexed by the Czarist Russia and Vilnius University was closed), belonging to the collection „Bibliotheca Academiae Vilnensis“ of the Rare Book Department of the Vilnius University Library. The article is boosted by the ideas of W. Zanders about the role of special collections in the context of the library history of Latvia, by the research of the Polish scientist L. Kowkiel concerning personal libraries of the XIX century in the area of Grodno (in Belarus) and by some significant initiatives of the Library of the Lithuanian Academy of Sciences. The aim of the article is to define the subject by illuminating a range of problems related to the study and to the survival of the historical collection „Bibliotheca Academiae Vilnensis“ – a remarkable piece of the European culture heritage.

Investigations into the subject of early personal libraries in Lithuania are fragmentary, but it is important to note the works of the Lithuanian scientist L. Vladimirovas that came out during the Soviet period, the articles of A. Braziūnienė dedicated to the analysis of the personal libraries of Lithuanian noblemen constituting a valuable part of the collection „Bibliotheca Academiae Vilnensis“, and the research of A. Pacevičius related to some aspects of the reading process in the Vilnius academic community and of the book culture in the early Lithuania. It is necessary to emphasize the existence of significant changes in this field arising from new values and possibilities of the open European society. Since the end of the XX century, the combination of modern cataloguing forms (using an electronic ALEF program and digitization processes in the Vilnius University Library) has been helping to increase the number of accessible records important for the scientific research. However, along with the above possibilities, several traditional methods of analysis also remain helpful because of the limited economical possibilities of the library.

The accomplished research shows that for the successful resolution of the problem and the quality research of specific features of the private libraries of the Vilnius academic community (the XVIII century and the beginning of the XIX century), the most important preliminary results were achieved applying a coordination of modern and traditional strategies. In accordance with the main aim of the article – a discussion of the content and the value of the personal books belonging to „Bibliotheca Academiae Vilnensis“ – it is observed that the personal libraries were allowed to satisfy main requirements of the owners. Indicated are several important tematical groups of the publications belonging to the academic community: scientific professional literature related to the social role and the tasks of the owner in the local community, travelling guides, works on art theory and practical advices, language-learning tools or text books and dictionaries, fiction or belles-lettres and actual socio-philosophical works.

Examining intermediate tasks of the article and analysing the structure of „Bibliotheca Academiae Vilnensis“, noted are two aspects: 1) theoretical works and official recommendations of the Jesuit order and 2) the necessity to reconcile several particular questions related to the history of the Vilnius University Library. Despite the lack of data about the largest personal libraries of professors and maecenases of the university, the consecutive analysis of the inscriptions, the bookmarks and the content of the books in the collection „Bibliotheca Academiae Vilnensis“ can reveal new important facts in the personal library history and in the book culture of Lithuania. It also should outline new important directions of the research.